

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ห้องสมุดสมัยใหม่เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมวัสดุการอ่านทุกประเภท มีการจัดเก็บที่เป็นระบบ จัดบริการโดยบุคลากรที่มีคุณวุฒิ สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านข่าวสาร การศึกษาค้นคว้า และการพักผ่อนหย่อนใจของผู้ใช้ห้องสมุดได้

ห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดที่มีขอบเขตการดำเนินงานกว้างขวางที่สุด ให้บริการแก่ทุกคนในชุมชนโดยไม่มีข้อจำกัด จัดเป็นแหล่งให้การศึกษาอกระบบที่มีความสำคัญยิ่งในปัจจุบัน เพราะโลกได้พัฒนาการไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้ประชาชนมีความรู้ไม่เพียงพอที่จะดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ โดยไม่มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม สภาพทางเศรษฐกิจทำให้มนุษย์ต้องการวัสดุการอ่านเพิ่มมากขึ้น เช่น วัสดุการอ่านเกี่ยวกับตลาดแรงงาน การค้าขาย การซ่อมแซมสิ่งของอุปกรณ์ภายในบ้านด้วยตนเองเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย การแข่งขันกันทางด้านการศึกษา ทำให้มนุษย์ต้องการการอ่านเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันจึงได้สนับสนุนให้มีการศึกษาอกระบบ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น (Bob 1985:105)

ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งให้การศึกษาอกระบบที่สำคัญ เพราะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทุกคน เพื่อสนองความต้องการและความอยากรู้ในสรรพวิทยาการต่าง ๆ ห้องสมุดจึงจำเป็นต้องจัดหาวัสดุการอ่านทุกประเภทให้สอดคล้องและเพียงพอ กับความต้องการของชุมชน

ในประเทศไทย ปัจจุบันมีกิจกรรมหลายอย่างที่สนับสนุนกิจการห้องสมุดประชาชน เช่น โครงการณรงค์เพื่อการรู้หนังสือของประชาชน (กษมา วรารณ ณ อยุธยา 2527: 23) และการเพิ่มปริมาณการผลิตหนังสือ (แก่นมาส ชาวลิต 2521: 551) นอกจากนี้ยังมีจำนวนห้องสมุดประชาชนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีหน่วยงาน

รับผิดชอบงานห้องสมุดประชาชนหลายแห่งทั้งภาครัฐบาลและเอกชน เช่น กรุงเทพมหานคร กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ และธนาคารศรีนคร เป็นต้น

สำหรับในกรุงเทพมหานคร มีการจัดบริการห้องสมุดประชาชนตั้งแต่ พ.ศ. 2459 โดยกระทรวงศึกษาธิการจัด "ที่อ่านหนังสือสำหรับประชาชน" รวม 3 แห่ง คือที่โรงเรียนวัดสุทัศน์ โรงเรียนวัดสามจีนใต้และโรงเรียนวัดประยูรวงศาวาส (สุพรรณิ วราทร 2523: 32) ส่วนกรุงเทพมหานคร* ได้มีบทบาทในการจัดบริการห้องสมุดประชาชนในกรุงเทพมหานครตั้งแต่ พ.ศ. 2498 โดยได้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินีขึ้นเป็นแห่งแรกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2499 (กรุงเทพมหานคร 2526: 1) และตั้งแต่ พ.ศ. 2508 เป็นต้นมาก็ได้ขยายงานขึ้นตามลำดับโดยจัดตั้งห้องสมุดวิชาการสำหรับให้บริการแก่ข้าราชการของกรุงเทพมหานคร (พ.ศ. 2508) เปิดบริการห้องสมุดประชาชนบางลำพู** (พ.ศ. 2509) ห้องสมุดประชาชนอนงค์คาราม (พ.ศ. 2509) ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง (พ.ศ. 2512) ห้องสมุดประชาชนปทุมวัน (พ.ศ. 2513) ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย (พ.ศ. 2519) ห้องสมุดประชาชนบางเขน (พ.ศ. 2520) ห้องสมุดประชาชนบางขุนเทียน (พ.ศ. 2523) นอกจากนี้ได้มีโครงการจัดสร้างห้องสมุดประชาชนวัดรัฐภูมินิคมราชวรวิหาร เขตคลองสานเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่งด้วย และจะเปิดให้บริการแก่ประชาชนได้ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2529 เป็นต้นไป (กรุงเทพมหานคร 2528: 1)

ปัจจุบันห้องสมุดประชาชนในกรุงเทพมหานครได้รับความนิยมาจากประชาชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยพิจารณาจากสถิติผู้ใช้ห้องสมุดที่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี เช่น ปีงบประมาณ 2526 มีผู้ใช้ห้องสมุดจำนวน 299,903 คน (กรุงเทพมหานคร 2526: 12) ปีงบประมาณ 2527 มีผู้ใช้ห้องสมุดเพิ่มขึ้นเป็น 306,577 คน (กรุงเทพมหานคร 2527: 1) และปีงบประมาณ 2528 มีผู้ใช้ห้องสมุดเพิ่มขึ้นอีกเป็น

* ในขณะนั้นคือเทศบาลนครกรุงเทพ

** ได้เปิดดำเนินการตั้งแต่วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518

367,064 คน (กรุงเทพมหานคร 2528: 1) นอกจากนั้นจากผลการวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2517 และ พ.ศ. 2522 พบว่า ผู้ใช้ต้องการให้เพิ่มปริมาณหนังสือ วารสารและหนังสือพิมพ์ให้มีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์มากขึ้น (สุรางค์ กุณวณิช 2517: บทคัดย่อ จ, สุดใจ เพ็ชรศิริ 2522: 162) นอกจากนี้ในปัจจุบันยังปรากฏว่าผู้ใช้ซึ่งเป็นนักเรียน นิสิต นักเรียนได้เสนอให้เพิ่มปริมาณหนังสือสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษากันคว่ำให้มากขึ้น (วิยะดา นาคีสถิตย์, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานครอยู่ในความรับผิดชอบของงานห้องสมุดประชาชน กองบริหารงาน สำนักสวัสดิการสังคม กรุงเทพมหานครได้จัดบริการประชาชนในค่าน้ำวิทยุการอ่านทุกประเภท จัดกิจกรรมและนิทรรศการเพื่อส่งเสริมการอ่านและการศึกษานอกระบบแก่ประชาชนโดยมีนโยบายหลักคือ (กรุงเทพมหานคร 2528: 1)

1. จัดหาวัสดุสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ ตลอดทั้งวัสดุอุปกรณ์และครุภัณฑ์ต่าง ๆ ไว้สำหรับบริการแก่ประชาชน
2. ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตลอดชีพให้แก่เยาวชนและประชาชนในกรุงเทพมหานคร
3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมห้องสมุดประชาชนเพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน

นอกจากนโยบายหลักดังกล่าวแล้ว ห้องสมุดประชาชนของกรุงเทพมหานครได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้ (กรุงเทพมหานคร 2528: 1)

1. ให้บริการทางข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ ที่ทันต่อเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของประเทศและโลก
2. ให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่คนทุกชั้น ทุกวัย และทุกระดับการศึกษา
3. ส่งเสริมให้เยาวชนและประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษากันคว่ำ

แต่เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น มีงบประมาณและบุคลากรน้อย (สมบุรณ์ ภู่อำ 2514: บทคัดย่อ จ) ปริมาณหนังสือ วารสารและหนังสือพิมพ์ไม่เพียงพอที่จะสนองความต้องการของผู้ใช้ (สุรางค์ ภูวงษ์ 2517: บทคัดย่อ จ) วัสดุและครุภัณฑ์ไม่เพียงพอและเหมาะสม (สุกิจ เพ็ชรศิริ 2522: 161) ทำให้การปฏิบัติงานของห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครยังไม่สามารถบรรลุถึงนโยบายและวัตถุประสงค์ของห้องสมุดอย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ห้องสมุดได้จัดบริการหลายประเภท เช่น บริการจัดหาหนังสือและวัสดุการอ่าน บริการให้ยืมและคืนหนังสือ (เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2523) บริการแนะนำหนังสือ บริการตอบคำถาม และช่วยการค้นคว้า บริการจัดทำครุภัณฑ์วารสาร บริการข่าวสารทันสมัย จัดกิจกรรมและนิทรรศการส่งเสริมการอ่าน นอกจากนี้ยังต้องให้บริการแก่ผู้ใช้จำนวนมาก สถิติผู้ใช้ห้องสมุดและสถิติการยืมหนังสือเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (กรุงเทพมหานคร 2528: 1) ในขณะที่งบประมาณที่ได้รับเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย เช่น ในปีงบประมาณ 2527 มีผู้มาใช้บริการห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครเป็นจำนวนถึง 306,113 คน จำนวนหนังสือที่ยืม 71,775 เล่ม (กรุงเทพมหานคร 2527: 1) แต่มีงบประมาณค่าวัสดุเพียง 460,000 บาท ค่าครุภัณฑ์ 14,900 บาท (กรุงเทพมหานคร 2528: 6) ในปีงบประมาณ 2528 มีผู้มาใช้บริการห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร 367,064 คน จำนวนหนังสือที่ยืม 100,183 เล่ม แต่มีงบประมาณค่าวัสดุเพียง 667,000 บาท ค่าครุภัณฑ์ 154,000 บาท (กรุงเทพมหานคร 2528: 4)

การขยายบริการและการที่ประชาชนสนใจใช้บริการของห้องสมุดมากขึ้น อาจจะเป็นสาเหตุให้จำนวนหนังสือในห้องสมุดไม่เพียงพอ และไม่อาจสนองความต้องการของผู้ใช้ได้เต็มที่ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการดำเนินงานและการให้บริการของห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครในด้านการจัดหาหนังสือซึ่งเป็นหัวใจของการจัดบริการห้องสมุด โดยศึกษาถึงความพึงพอใจของผู้ใช้ห้องสมุดต่อวัสดุการอ่านที่ห้องสมุดจัดไว้ให้บริการในด้านความเพียงพอของประเภท เนื้อหาวิชา สภาพของวัสดุการอ่าน (ความเก่าใหม่ของรูปเล่ม) การจัดหาและการให้บริการวัสดุการอ่านเพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงและพัฒนาห้องสมุดประชาชนในด้านการจัดหาหนังสือให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษาลักษณะการใช้ห้องสมุดและความพึงพอใจด้านวัสดุการอ่านของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพินิจในด้านการเพียงพอของประเภท (สารคดี บันเทิงคดี หนังสืออ้างอิง หนังสือสำหรับเด็ก หนังสือพิมพ์และวารสาร) เนื้อหาวิชาตามการจัดหมู่ระบบทศนิยมของดิวอี้ สภาพของวัสดุการอ่าน (ความเก่า-ใหม่ของรูปเล่ม) การจัดหาและจัดให้ใช้วัสดุการอ่านและการให้บริการวัสดุการอ่าน
2. ศึกษาปัญหาด้านวัสดุการอ่านของผู้ใช้ห้องสมุด เช่น ความไม่เพียงพอของวัสดุการอ่าน วัสดุการอ่านมีสภาพชำรุด ล้าสมัย ไม่มีวัสดุการอ่านที่ตรงกับความต้องการ และความไม่สะดวกในการเข้าถึงวัสดุการอ่าน (ระบบการจัดหมู่ บัตรรายการ การเก็บและการจัดเรียงหนังสือ)
3. ศึกษาการดำเนินงานด้านการจัดหาวัสดุการอ่าน การเตรียมและการให้บริการด้านวัสดุการอ่านของห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพินิจ

แนวเหตุผลที่สำคัญ

ในปัจจุบันห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพินิจได้จัดบริการให้ยืมหนังสือแก่ประชาชนทั่วไป ทำให้มีผู้ใช้เข้าใช้มากขึ้นและมีสถิติการยืมสูง แต่งบประมาณที่ได้รับไม่เพิ่มขึ้นมากนัก จึงจัดซื้อหนังสือได้ไม่มากเท่าที่ควร ผู้ใช้ห้องสมุดจึงอาจจะมี ความพึงพอใจในวัสดุการอ่านของห้องสมุดน้อย และน่าจะมีความต้องการด้านวัสดุการอ่านมากกว่าที่ห้องสมุดจัดบริการ

ประชากรในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพินิจ ซึ่งเข้าไปใช้วัสดุการอ่านทุกประเภทของห้องสมุด ผู้วิจัยเลือกศึกษาห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพินิจเพราะเป็นห้องสมุดขนาดใหญ่ มีผู้ใช้บริการมากเป็นลำดับที่ 1 ของห้องสมุดประชาชนสังกัด

กรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร 2528: 1) มีบุคลากรมากเป็นลำดับที่ 1 (กรุงเทพมหานคร 2526: 9-10) มีการจัดกิจกรรมหลายอย่างและตั้งอยู่ในย่านชุมชนที่มีการคมนาคมสะดวก

ประชากรในการศึกษารั้งนี้คือ ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนส่วนภูมิภาคทุกแห่ง ทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิกของห้องสมุดที่มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป ซึ่งจะสามารถตอบแบบสอบถามได้ด้วยตนเอง โดยสุ่มตัวอย่างผู้เข้าใช้ห้องสมุดประชาชนที่เข้าไปใช้วัสดุการอ่านในห้องสมุดประชาชนส่วนภูมิภาคจำนวน 378 คนตั้งแต่วันที่ 8-9 และ 11-14 ธันวาคม พ.ศ. 2528 รวม 6 วันด้วยวิธีการสุ่มแบบอุบัติเหตุ (Accidental Sampling)

ขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้จากการคำนวณค่าเฉลี่ยต่อเดือนของจำนวนผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนส่วนภูมิภาคในปีงบประมาณ 2527 ปรากฏว่ามีจำนวนเฉลี่ยเดือนละ 6,750 คน (กรุงเทพมหานคร 2528: 1) แล้วนำไปเปิดตารางกลุ่มตัวอย่างสำเร็จของ Bureau of Research, New York State Division of Housing and Community (ประคอง วรรณสุต 2528: 336 อ้างถึง Yamane 1970: 880) ที่ระดับนัยสำคัญ * .05 และความคลาดเคลื่อน ± 5 ดังนั้นจึงมีประชากรที่จะศึกษาจำนวน 378 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งมีลำดับขั้นในการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชน และห้องสมุดประชาชนส่วนภูมิภาคจากหนังสือ บทความวารสาร เอกสารประเภทอื่น และจากการสัมภาษณ์บรรณารักษ์ห้องสมุดและบรรณารักษ์หัวหน้าหมวดห้องสมุดประชาชนส่วนภูมิภาค
2. ศึกษาวัสดุการอ่าน การดำเนินงานด้านการจัดหา การเตรียมและการให้บริการด้านวัสดุการอ่านของห้องสมุดประชาชนส่วนภูมิภาค โดยการสัมภาษณ์บรรณารักษ์หัวหน้าหมวดห้องสมุดประชาชนส่วนภูมิภาคซึ่งเป็นผู้จัดหาวัสดุการอ่าน และการสำรวจด้วยตนเอง
3. ศึกษาลักษณะการใช้ห้องสมุดและความพึงพอใจวัสดุการอ่านของผู้ใช้ห้องสมุดในด้านความเพียงพอของประเภท (สารคดี บันเทิงคดี หนังสืออ้างอิง หนังสือสำหรับเด็ก หนังสือพิมพ์และวารสาร) เนื้อหาวิชาตามควรจัดหมวดหมู่ระบบทศนิยมของดิวีย์

สภาพของวัสดุการอ่าน (ความเก่าใหม่ของรูปเล่ม) การจัดและการบริการวัสดุการอ่าน โดยผู้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอนคือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ วัย อาชีพ ระดับการศึกษา การเป็นสมาชิกห้องสมุด เป็นต้น

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการใช้ห้องสมุด เช่น ความถี่ของการมาใช้ ช่วงเวลาที่มาใช้ วัสดุการอ่านที่ใช้ วัตถุประสงค์ที่มาใช้ สาเหตุที่มาใช้ห้องสมุดนี้ เป็นต้น

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการใช้วัสดุการอ่าน ระดับความพึงพอใจวัสดุการอ่านของผู้ใช้ในด้านความเพียงพอของประเภท (สารคดี บันเทิงคดี หนังสืออ้างอิง หนังสือสำหรับเด็ก หนังสือพิมพ์และวารสาร) เนื้อหาวิชาตามการจัดหมู่หนังสือระบบทศนิยมของคิวอี้ สภาพของวัสดุการอ่าน (ความเก่า-ใหม่ของรูปเล่ม) การจัดหาและการให้บริการ วัสดุการอ่าน โดยจัดแยกตามประเภทของวัสดุการอ่าน แบ่งคำตอบออกเป็น 5 ระดับคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาที่ประสบเมื่อใช้วัสดุการอ่านของห้องสมุด

4. การทดลองใช้แบบสอบถาม ผู้วิจัยทดสอบแบบสอบถามจากผู้ใช้วัสดุการอ่านในห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง เพราะมีจำนวนผู้ใช้ห้องสมุดมากเป็นอันดับที่ 2 ของจำนวนผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร 2528: 1) และอยู่ในย่านชุมชน การคมนาคมสะดวก โดยแจกแบบสอบถามจำนวน 38 ชุด คิดเป็นร้อยละ 10 ของแบบสอบถามทั้งหมด เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนได้นำมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงคำถามคำตอบให้ชัดเจน และเหมาะสมยิ่งขึ้น

5. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์จำนวน 378 ชุด แจกให้แก่ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินีเป็นเวลา 6 วัน ตั้งแต่วันที่ 8-9 และ 11-14 ธันวาคม พ.ศ. 2528 โดยทำการแจกในช่วงเช้า (9.00 - 12.00 น.) และช่วงบ่าย (12.00 - 17.00 น.) สลับกันวันละ 63 ชุดโดยวิธีการสุ่มแบบอุบัติเหตุ (Accidental Sampling)

6. ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามตอนที่ 1 และตอนที่ 2 นำมาวิเคราะห์หาค่าร้อยละ โดยใช้สูตร $P = \frac{f}{N} \times 100$ ข้อมูลตอนที่ 3 และตอนที่ 4 นำมาวิเคราะห์

หาค่ามัธยิมเลขคณิต โดยใช้สูตร $\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$ และหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยใช้สูตร $S_x = \sqrt{\frac{\sum fx^2}{N} - \left(\frac{\sum fx}{N}\right)^2}$

7. นำผลการวิจัยมาสรุป อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการจัดหาวัสดุการอ่าน และจัดบริการต่าง ๆ ของห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพื้นที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพื้นที่

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ความพึงพอใจ หมายถึง ระดับความพึงพอใจของผู้ใช้ต่อวัสดุการอ่านของห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพื้นที่ โดยแบ่งความพึงพอใจออกเป็น 5 ระดับคือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

บันเทิงคดี หมายถึง หนังสือที่มุ่งให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านมากกว่าให้ความรู้ ได้แก่ นวนิยายและเรื่องสั้น

ผู้ใช้ห้องสมุด หมายถึง ผู้ที่เข้าไปใช้บริการในห้องสมุดประชาชนส่วนลุ่มพื้นที่ทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิกห้องสมุด อายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป

วัสดุการอ่าน หมายถึง สิ่งพิมพ์ทุกประเภทที่ห้องสมุดจัดหาไว้เพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้ ได้แก่ สารคดี บันเทิงคดี หนังสืออ้างอิง หนังสือสำหรับเด็ก หนังสือพิมพ์ และวารสาร

สารคดี หมายถึง หนังสือที่ให้ความรู้ต่าง ๆ ได้แก่

หนังสือตำรา (Text Books) หมายถึง หนังสือแบบเรียนวิชาต่าง ๆ ที่มีการเรียนการสอนตามหลักสูตร

หนังสือความรู้ทั่วไป (General Books) หมายถึง หนังสือความรู้อื่น ๆ นอกเหนือไปจากหนังสือตำรา

หนังสือทางด้านสันทนาการ (Recreational Books) หมายถึง หนังสืออ่านเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ แต่มีคุณค่าทางวิชาการ มีการเรียบเรียงและการใช้ภาษาถูกต้อง ส่งเสริมความรู้ เช่น หนังสือวรรณคดี ศิลปและสารคดีท่องเที่ยว เป็นต้น

หนังสืออ้างอิง หมายถึง หนังสือที่ใช้สำหรับค้นคว้า หรือหาข้อความบางประการมากกว่าใช้อ่านเอาเรื่อง เช่น พจนานุกรม สารานุกรม ฯลฯ

ห้องสมุด หมายถึง ห้องสมุดประชาชนส่วนท้องถิ่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ผลของการวิจัยจะให้ประโยชน์คือ

1. ได้ทราบถึงลักษณะการใช้ห้องสมุด ความพึงพอใจในวัสดุการอ่านของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนส่วนท้องถิ่นในด้านความเพียงพอของวัสดุการอ่านแต่ละประเภท สภาพของวัสดุการอ่าน การจัดหาและการบริการวัสดุการอ่าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับปรุงการจัดหาและการบริการวัสดุการอ่านให้เหมาะสมสนองตอบความต้องการอันแท้จริงของผู้ใช้ห้องสมุด
2. ได้ทราบถึงปัญหาด้านวัสดุการอ่านของผู้ใช้ห้องสมุด เพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงงานบริการวัสดุการอ่านของห้องสมุดประชาชนส่วนท้องถิ่น และส่งเสริมให้มีการใช้ห้องสมุดมากขึ้น
3. ได้ทราบถึงวิธีดำเนินงานด้านการจัดหาและการเตรียมวัสดุการอ่าน เพื่อเป็นแนวทางเสนอแนะการดำเนินงานด้านวัสดุการอ่านของห้องสมุดประชาชนส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
เรื่องนี้จำแนกได้ดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดประชาชนแบ่งออกได้เป็น 3 ด้านคือ

1. การศึกษาสภาพ การดำเนินงาน และปัญหาของห้องสมุดประชาชนสังกัด
กรุงเทพมหานครและห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย

2. การศึกษาบริการของห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครและสังกัด
กระทรวงศึกษาธิการ

3. การศึกษาผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครและสังกัดกระทรวง
ศึกษาธิการ

1. การศึกษาสภาพ การดำเนินงาน และปัญหาของห้องสมุดประชาชนสังกัด
กรุงเทพมหานครและห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย

เมื่อ พ.ศ. 2514 สมบูรณ์ กุหลาบ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ปัญหาของ
ห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย" (2514: บทคัดย่อ) โดยศึกษาประวัติและพัฒนาการ
ของห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย และศึกษาปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดตั้ง การ
ดำเนินงาน การบริหารงานเพื่อหาวิธีแก้ไข้ปัญหา ผลการวิจัยพบว่า มีหน่วยงานที่ดำเนิน
งานห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย 5 หน่วยงานคือ 1. กองการศึกษาผู้ใหญ่ กรม
สามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ 2. เทศบาลนครกรุงเทพ 3. เทศบาลนครธนบุรี
4. กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) และ 5. กรมการ
พัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ห้องสมุดประชาชนของ กรป.กลาง และกรมพัฒนา
ชุมชนเป็นเพียงตู้สมุดเคลื่อนที่ ห้องสมุดประชาชนของเทศบาลมีสภาพค่อนข้างดีมีปัญหา
แต่สถานที่ตั้งไม่เหมาะสม สำหรับห้องสมุดประชาชนของกระทรวงศึกษาธิการมีปัญหาเรื่อง
การจัดบริการเนื่องจากขาดแคลนบุคลากร ครุภัณฑ์และอาคาร หนังสือและวารสารไม่

ทันสมัยและไม่สอดคล้องกับผู้ใช้ โดยเฉพาะแล้วห้องสมุดจะมีหนังสือภาษาไทยแห่งละ 1,232 เล่ม ภาษาอังกฤษแห่งละ 119 เล่ม และงบประมาณไม่เพียงพอ

ใน พ.ศ. 2517 สุรางค์ กุณวงษ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การประเมินผลการปฏิบัติงานห้องสมุดประชาชนของกรุงเทพมหานคร" (2517: 92-94) ผลของการวิจัยพบว่า ผู้ใช้ห้องสมุดร้อยละ 59.48 เป็นสมาชิกเพศชาย เป็นนักเรียนนักศึกษา อายุระหว่าง 14-21 ปี ผู้ใช้มาห้องสมุดเพื่อการศึกษาค้นคว้า รองลงมาคือพักผ่อนหย่อนใจ ผู้ใช้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอาคารสถานที่ว่า แสงสว่าง การถ่ายเทอากาศ ความสะอาด และความเงียบสงบเหมาะสม แต่ควรแก้ไขเรื่องห้องน้ำ ความคับแคบของสถานที่ จำนวนโต๊ะ เก้าอี้ ตู้เก็บกฤตภาค จุลสาร ควรเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ทางห้องสมุด บริการที่ผู้ใช้ต้องการมากคือ ยืมหนังสือไปอ่านที่บ้านเพราะมีห้องสมุดนคราามแห่งเดียวที่ให้ประชาชนทั่วไปเป็นสมาชิกได้ หนังสือที่ผู้อ่านสนใจมากที่สุดคือหนังสือในหมวดประวัติศาสตร์ รองลงมาคือนวนิยาย วารสารที่สนใจมากที่สุดคือวารสารทางการศึกษา หนังสือพิมพ์ที่นิยมมากที่สุดคือสยามรัฐ รองลงมาคือไทยรัฐ ผู้ใช้ต้องการให้เพิ่มหนังสือ วารสาร และหนังสือพิมพ์ เพราะมีจำนวนไม่พอสนองความต้องการ เฉลี่ย 0.02 เล่มต่อคนเท่านั้น

2. การศึกษาบริการห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครและสังกัดกระทรวง

ศึกษาธิการ

ใน พ.ศ. 2519 บุปผา เจริญทรัพย์ พิชรินทร์ ชันทอง สุนิตย์ เย็นสบาย สุภาพร นาทีกาญจนกุล และ อูบล รอดเยี่ยม ได้ทำวิทยานิพนธ์ร่วมกันเรื่อง "การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนต่อบริการของห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัดสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลางตอนบน ภาคกลางตอนล่าง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย" ตามลำดับ โดยรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามซึ่งแจกแก่ประชาชน 4 กลุ่ม คือกลุ่มอายุ 9-18 ปี 19-25 ปี 26-39 ปี และ 40 ปีขึ้นไป ผลการวิจัยทั้ง 5 เรื่องเป็นไปในทำนองเดียวกันคือ ประชาชนทุกระดับเห็นว่า บริการและกิจกรรมห้องสมุดส่วนใหญ่เหมาะสมในระดับปานกลาง มีการคำนวณค่าเฉลี่ยน้ำหนักความพอใจของประชาชนแต่ละระดับอายุในเรื่องบริหาร เช่น

บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า บริการยืม บริการจัดทำรายชื่อนหนังสือใหม่ การบริการวารสารและหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ผลของการวิจัยปรากฏว่า ผู้ใช้ส่วนมากพอใจในระดับปานกลาง และผู้ใช้ต้องการให้ห้องสมุดจัดบริการและกิจกรรมส่วนใหญ่ในระดับปานกลาง

ใน พ.ศ. 2522 กฤติชา อัครดากร ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การวิเคราะห์งานบริการสำหรับเด็กของห้องสมุดประชาชนในกรุงเทพมหานคร" (2522: บทคัดย่อ) โดยศึกษาและวิเคราะห์งานด้านบริการสำหรับเด็กของห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครจำนวน 6 แห่งในด้านสภาพการให้บริการสำหรับเด็ก ปริมาณการให้บริการสำหรับเด็กและปัญหาการให้บริการสำหรับเด็ก ผลของการวิจัยเรื่องวัสดุการอ่านพบว่าจำนวนสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กที่มีมากที่สุดคือ หนังสือภาษาไทย รองลงมาคือหนังสือภาษาอังกฤษวารสารภาษาไทย และวารสารภาษาอังกฤษตามลำดับ ห้องสมุดจำนวน 6 แห่งมีปัญหาเรื่องสถานที่ รองลงมาคือ ปัญหาสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กมีไม่เพียงพอมีจำนวน 5 แห่ง และปัญหางบประมาณไม่เพียงพอมีจำนวน 5 แห่ง

3. การศึกษาผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครและสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

เมื่อ พ.ศ. 2523 สุดใจ เพ็ชรศิริ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาทัศนคติของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนของกรุงเทพมหานคร" (2523: บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่าผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนของกรุงเทพมหานครส่วนมากเป็นชายอายุระหว่าง 20 - 29 ปี มาใช้ห้องสมุดสัปดาห์ละหลายครั้ง เพราะสะดวกในการเดินทาง ผู้ใช้เข้าใช้ห้องสมุดเพื่อศึกษาค้นคว้าและพักผ่อนหย่อนใจ ผู้ใช้สนใจห้องสมุดในระดับปานกลาง และให้ทัศนะเรื่องสภาพทั่วไปของห้องสมุดว่าอยู่ในเกณฑ์ดีมากและปานกลาง ครุภัณฑ์อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง มีกฤตภาคและจุลสารน้อย มีหนังสือและวารสารปานกลาง การจัดหมู่ทำบัตรรายการ และสภาพของหนังสือเป็นที่น่าพอใจในระดับปานกลาง ผู้ใช้เห็นว่าบริการอ่านหนังสือในห้องสมุดดีมาก ควรเพิ่มวัสดุห้องสมุดที่มีคุณค่าและทันสมัย เพิ่มจำนวนครุภัณฑ์และจัดให้เหมาะสม แก้ไขกฎการเป็นสมาชิกและการยืมหนังสือ เพิ่มบริการและกิจกรรมห้องสมุด

ใน พ.ศ. 2526 สัตตา รุ่งวิสัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาผู้ใช้และผู้ไม่ใช้ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่" (2526: บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้มาใช้ห้องสมุดมากกว่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์ ผู้ใช้ให้ความสนใจบริการการอ่านและนวนิยายมากที่สุด ได้ลำดับความสำคัญของวัสดุการอ่านดังนี้ 1. นวนิยาย 2. หนังสือพิมพ์ 3. วารสารวิชาการ 4. นิตยสาร 5. สารคดี 6. หนังสือปกอ่อน 7. หนังสือภาษาต่างประเทศ ผู้ใช้พอใจหนังสือพิมพ์ วารสารวิชาการ นิตยสารบันเทิง หนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษในด้านความเพียงพอ ความเหมาะสม ความใหม่และปริมาณ หนังสือว่าตรงกับความต้องการ

พ.ศ. 2527 จินตนา เจียมพิทักษ์วงศ์ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "ลักษณะเฉพาะบุคคลของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนในกรุงเทพมหานครกับการอ่าน" (2527: บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่าผู้อ่านซึ่งเข้ามาอ่านสิ่งพิมพ์ของห้องสมุดส่วนใหญ่ชอบอ่านนวนิยายและความรู้ทั่วไป เพศและระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับประเภทหนังสือที่ชื่นชอบ แต่อายุและอาชีพไม่มีความสัมพันธ์กับประเภทหนังสือที่ชื่นชอบ ผู้อ่านส่วนใหญ่อ่านหนังสือบันเทิงมากกว่า 5 เล่มใน 1 เดือน เพศและอายุมีความสัมพันธ์กับจำนวนหนังสือบันเทิงที่อ่าน แต่ระดับการศึกษาและอาชีพไม่มีความสัมพันธ์กับจำนวนหนังสือบันเทิงที่อ่าน จำนวนผู้อ่านหนังสือวิชาการเพียงบางส่วนของหนังสือใกล้เคียงกับผู้อ่าน 4 เล่มใน 1 เดือน อายุ อาชีพและระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับจำนวนหนังสือวิชาการที่อ่านใน 1 เดือน

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น ได้มีการศึกษาเรื่องห้องสมุดประชาชนโดยแบ่งออกเป็นห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครและห้องสมุดประชาชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ด้านอาคารสถานที่ ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครมีสภาพดีกว่าห้องสมุดประชาชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ แต่ยังมีปัญหาเรื่องความคับแคบและสถานที่ตั้งไม่เหมาะสม ด้านวัสดุการอ่าน บุคลากร ทรัพยากร และงบประมาณ ห้องสมุดประชาชนทั้งของกรุงเทพมหานครและกระทรวงศึกษาธิการประสบปัญหาเหมือนกันคือ ปริมาณน้อย ไม่เพียงพอกับความต้องการ ในห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครผู้ใช้ให้ความสนใจวัสดุการอ่านเรียงตามลำดับ ดังนี้ หนังสือประวัติศาสตร์ นวนิยาย วารสารการศึกษา หนังสือพิมพ์ แต่ห้องสมุดประชาชนสังกัด

กระทรวงศึกษาธิการคือ ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ให้ความสนใจวัสดุการอ่านเรียงตามลำดับดังนี้ นวนิยาย หนังสือพิมพ์ วารสารวิชาการ นิตยสาร สารคดี หนังสือปกอ่อน และหนังสือภาษาอังกฤษ นอกจากนี้สำหรับห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครได้มีการศึกษาวัสดุการอ่านสำหรับเด็กพบว่า มีหนังสือภาษาไทยมากที่สุด รองลงมาได้แก่ หนังสือภาษาอังกฤษ วารสารภาษาไทยและวารสารภาษาอังกฤษซึ่งก็ยังมีปริมาณน้อย ในด้านบริการและกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการพบว่าผู้ใช้พอใจในระดับปานกลาง แต่ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครพอใจการจัดหมู่ บัตรรายการ และสภาพหนังสือในระดับปานกลาง สำหรับห้องสมุดประชาชนเชียงใหม่ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการผู้ใช้พอใจในด้านความเหมาะสม ความใหม่และปริมาณของวัสดุการอ่านว่าตรงกับความต้องการ นอกจากนี้ยังได้มีการวิจัยลักษณะเฉพาะบุคคลของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครกับการอ่าน ซึ่งผลการวิจัยพบว่าเพศและระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับประเภทหนังสือที่ชอบอ่าน แต่อายุและอาชีพไม่มีความสัมพันธ์กับประเภทหนังสือที่ชอบอ่าน ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนทั้งที่สังกัดกรุงเทพมหานครและสังกัดกระทรวงศึกษาธิการให้ข้อเสนอแนะว่า ควรเพิ่มปริมาณวัสดุการอ่านให้มากขึ้น รวมทั้งเพิ่มการจัดบริการและกิจกรรมต่าง ๆ ท้าย

งานวิจัยในต่างประเทศ

ค.ศ. 1966 แมรี ลี บันดี (Marry Lee Bundy) (Bundy 1967: 950-961)

ได้ทำวิจัยเรื่อง Metropolitan Public Library Use ในเมือง Baltimore และ Washington D.C. ผลของการวิจัยพบว่าผู้ใช้ห้องสมุดร้อยละ 47 พอใจมากที่สุด ร้อยละ 28.5 พอใจเป็นบางส่วน มีผู้ใช้เพียงร้อยละ 7 ไม่พอใจมาก สำหรับผู้ใช้ที่ไม่พอใจการใช้ห้องสมุดให้เหตุผลดังนี้ ร้อยละ 47 ต้องการใช้นั่งหนังสือซึ่งห้องสมุดไม่ได้จัดบริการ ร้อยละ 35.9 ต้องการใช้นั่งหนังสือซึ่งมีคู่มือออกไป ร้อยละ 14.4 ไม่ทราบที่อยู่ของหนังสือที่ต้องการ ร้อยละ 6.4 อ้างว่าหนังสือล้าสมัย ร้อยละ 6.1 อ้างว่าหนังสือระดับต่ำ ร้อยละ 2 อ้างว่าหนังสือมีระดับสูงเกินไป และร้อยละ 12.9 เสนอเหตุผลอื่น ๆ ที่ทำให้ไม่พอใจ เช่น เสียงดัง คนแน่น และเจ้าหน้าที่ไม่เป็นมิตร เป็นต้น

ต่อมา ค.ศ. 1973 เออเนส ออ เดอ ฟลอสโป, เอลเลน อัลทแมน และ เคนเนต ดี บาสเลย์ (Ernest R. de Prospro, Ellen Altman and Kenneth E. Beasley) (Prospro, Altman and Beasley 1973: 273-275) ได้ศึกษาห้องสมุดประชาชนจำนวน 20 แห่ง ในเรื่องการจัดหาวัสดุสำหรับผู้ใช้ห้องสมุด การอำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้และบุคลากรของห้องสมุด ผลการวิจัยพบว่าผู้ใช้ห้องสมุดขนาดเล็กร้อยละ 72 พอใจในระดับสูง และผู้ใช้ห้องสมุดขนาดใหญ่ร้อยละ 66 พอใจในระดับสูง

ใน ค.ศ. 1983 แพททรีเซีย วิลลาต และ วิวา ทีซ (Patricia Willard and Viva Teece) (Willard and Teece 1983: 41-46) ได้ศึกษาเรื่อง Satisfying the User: a look at a local public library โดยได้สัมภาษณ์สาเหตุการเข้าใช้ห้องสมุดประชาชนจากกลุ่มประชาชน 266 คน ถามคำถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัว วิธีการค้นหาหนังสือ ประสบผลสำเร็จหรือไม่ ผลการวิจัยพบว่าผู้ใช้อ้อยละ 50 มาห้องสมุดเพื่อเลือกวัสดุการอ่านโดยเดินสำรวจด้วยตนเองตามชั้น ภายหลังจากเดินสำรวจแล้วร้อยละ 61.8 พอใจวัสดุการอ่านมาก ร้อยละ 33.8 พอใจปานกลาง และร้อยละ 4.4 ไม่พอใจ มีประชากร 37 คน เข้ามาใช้ห้องสมุดเพื่อค้นหาข้อมูลเฉพาะ ผู้ใช้ห้องสมุดจำนวน 26 คน พอใจคำตอบที่ได้รับจากห้องสมุดมาก 4 คนพอใจบางส่วน และ 6 คนไม่พอใจ

จากผลการศึกษางานวิจัยในต่างประเทศพบว่าได้มีการศึกษาเรื่องความพึงพอใจการใช้ห้องสมุดประชาชนตั้งแต่ ค.ศ. 1966 เป็นต้นมา ผลของการวิจัยสอดคล้องกันคือ ผู้ใช้ห้องสมุดส่วนใหญ่พอใจในระดับสูง รองลงมาคือพอใจในระดับปานกลาง มีผู้ใช้จำนวนน้อยที่พอใจในระดับต่ำ สำหรับด้านวัสดุการอ่านผู้ใช้ส่วนใหญ่ยังคงพอใจในระดับสูง รองลงมาคือปานกลาง มีเพียงเล็กน้อยที่ไม่พอใจ

ดังนั้นจากการศึกษาวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปรากฏว่ามีงานวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ใช้ในการใช้ห้องสมุดประชาชนในต่างประเทศตั้งแต่ ค.ศ. 1966 เป็นต้นมา แต่สำหรับในประเทศไทยงานวิจัยด้านความพึงพอใจที่เกี่ยวข้องกับวัสดุการอ่านโดยตรงยังไม่ปรากฏ

ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยนี้มีรายละเอียดมาก ทำให้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความร่วมมือในการชี้แจงเรื่องหมายแสดงคำตอบเป็นส่วนใหญ่ และไม่นิยมเขียนข้อเสนอแนะต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ถามในแบบสอบถาม ทำให้ได้ข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนน้อย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย